

Een archeologische begeleiding aan de Schoolstraat 37 te Vlagtwedde (Gr.)

H. Buitenhuis & N. van Malssen

ARC-Rapporten 2009-170

Groningen
8 oktober 2009
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologische begeleiding aan de Schoolstraat 37 te Vlagtwedde
(Gr.)

ARC-Rapporten 2009-170
ARC-Projectcode 2009/108

Opdrachtgever
Stichting Monumenten Westerwolde
Bevoegd gezag
Gemeente Vlagtwedde
Toetsing
Steunpunt Libau, drs. J. Molema
Beheer en plaats van documentatie
Archaeological Research & Consultancy

ARCHIS nummer
35068

Tekst
H. Buitenhuis & N. van Malssen
Afbeeldingen
B. Schomaker
Redactie
N. van Malssen

Status
definitieve versie

Autorisatie — C.G. Koopstra

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 8 oktober 2009

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

In opdracht van de Stichting Monumenten Westerwolde heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologische begeleiding uitgevoerd op een terrein aan de Schoolstraat 37 te Vlagtwedde (Gr). Aanleiding tot deze begeleiding vormt de sloop van de huidige boerderij en de daarmee gepaard gaande vernietiging van vermoedelijk archeologische resten. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg¹ dient het plangebied te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden. Voorafgaande aan het veldonderzoek is door Steunpunt Libau een bureau-onderzoek uitgevoerd. Op basis van dit vooronderzoek is geadviseerd de werkzaamheden archeologische te begeleiden. De archeologische begeleiding is tussen 27 – 31 maart 2009 uitgevoerd door ARC bv. De dagelijkse leiding was in handen van M. Schepers MA. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).²

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

De onderzoekslocatie ligt aan de Schoolstraat 37 te Vlagtwedde. Het omvat de behuizing die tijdens het onderzoek is afgebroken. De oppervlakte van het totale gebied bedraagt ca. 500 m² (afb. 1 en 3).

1.3 Objectgegevens

Provincie	Groningen
Gemeente	Vlagtwedde
Plaats	Vlagtwedde
Toponiem	Schoolstraat 37
Kaartblad	13D
Coördinaten	N: 270270/561670 O: 270277/561663 Z: 270261/561647 W: 270254/561655
Periode	Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd
Type bodem	Laarpodzolgronden
Geomorfologie	Dekzandwelingen

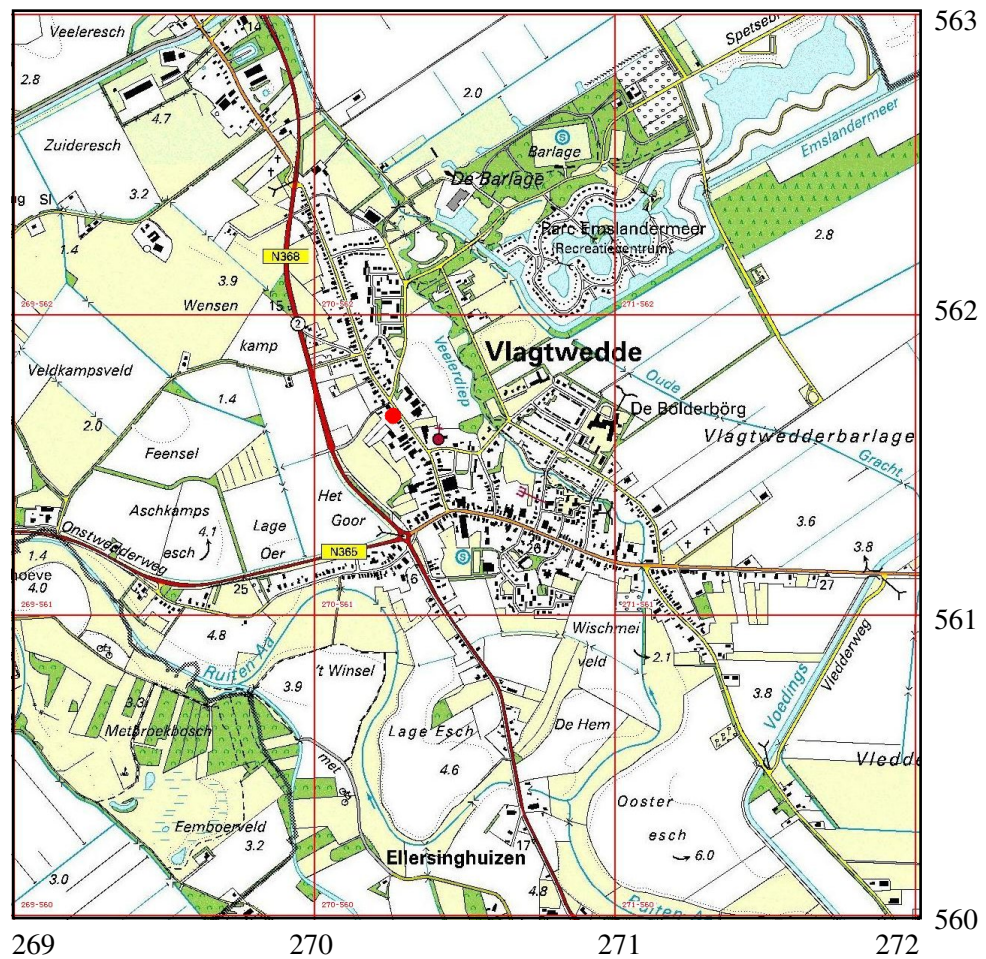
1.4 Voorafgaand onderzoek

Er is een kort bureau-onderzoek uitgevoerd voor het opstellen van het Programma van Eisen (PvE) door drs. J. Molema (Steunpunt Libau). Tevens is een geschiedkundig en bouwhistorisch rapport opgemaakt.³ Er is geen specifiek fysisch-geografisch onderzoek verricht.

¹In werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

³Harding, B.J., *Situatieschets Vlagtwedde, Schoolstraat 37*, d.d. 28 maart 2009.

Legenda

Onderzoekslocatie

Abbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie (rode stip) en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1.5 Archeologische context

In het PvE wordt de archeologische context gegeven voor dit onderzoek. In Westwolde is niet eerder onderzoek verricht naar middeleeuwse nederzettingssporen binnen de huidige dorpen. De oudste resten van de huidige dorpen kunnen reeds uit de Vroege Middeleeuwen dateren. Het is de vraag of deze resten nog onder de huidige dorpsbebouwing is aan te treffen, of dat er sprake is van nederzettingenverplaatsingen zoals bekend van de Drentse zandgebieden. Het toponiem Oldarp even ten westen van Vlagtwedde wijst hier op. Aan de Schoolstraat ligt een aantal middeleeuwse erven. Op basis van 16e eeuwse belastingregisters is bekend dat aan de westzijde van de Schoolstraat vijf erven waren gelegen. Het onderzoeksgebied maakt deel uit van de Coeningh erve. Reeds in 1504 wordt een eerste telg van deze familie genoemd. In de 18e eeuw in het erf vermoedelijk opgesplitst. Op de eerste kadastrale kaart van 1829 was het oude erf opgedeeld in vier kleinere erven. Schoolstraat 37 ligt midden op dit erf. Vermoedelijk ligt de oudste bebouwing van de Coeningh erve onder de boerderij die ten noorden grenst aan Schoolstraat 37. Op de locatie van de opgraving stond een boerderij uit 1901. Dit pand is gesloopt in maart 2009. De muren waren opgebouwd met verschillende steensoorten. Sommige muurdelen staan mogelijk nog in een oorspronkelijk verband. De gebinten van de boerderij waren oude eiken ankerbalken. Deze zijn niet in hun oorspronkelijk verband aangetroffen. Het hout is secundair en tertiair gebruikt.

1.6 Doel van het onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd om inzicht te verkrijgen in de aanwezigheid van oude bewoningsresten binnen huidige dorpskernen. In het Programma van Eisen, dat is opgesteld door drs. J. Molema (Steunpunt Libau), zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- 1 *Wat is de aard, omvang, ouderdom, gaafheid en conserveringsgraad van de archeologische resten die in het onderzoeksgebied aanwezig zijn.*
- 2 *Wat vertellen deze resten ons over de middeleeuwse nederzetting Vlagtwedde en specifiek over het oude erf Coeninghe.*

1.7 Werkwijze

Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd als een archeologische begeleiding van het uitgraven van de bouwput. Nadat de vloeren en de daaronder liggende verstoorde lagen waren verwijderd, is een vlak aangelegd. Dit vlak is licht opgeschaafd. De aanwezige sporen zijn ingemeten, getekend en gefotografeerd. De hoogtes van het maaiveld en het vlak zijn genomen ten opzicht van NAP. Sporen zijn deels gecoupeerd en doorzocht op de aanwezigheid van archeologische resten. Tevens is het noordprofiel getekend en gefotografeerd. Vlaktekeningen zijn getekend op een schaal van 1:50, profieltekening op schaal 1:20.

2 Resultaten

2.1 Sporen en structuren

De opgravingsput wordt gevormd door het afbraakgebied van een boerderij uit 1901. In afbeelding 2 is een deel van het noordprofiel van de opgravingsput weer-gegeven. Hierin valt duidelijk te zien dat de top van de bodem wordt gevormd door de resten van de recente boerderij. De onderkant van de toplaag wordt gevormd door een lichtere laag, die het loopniveau van de boerderij vertegenwoordigt. Daaronder is een volledig verrommelde laag aangetroffen, het loop- en werkvlak van oudere boerderijen. Het vlak is direct hieronder aangelegd in de top van het gele dekzand. In afbeelding 4 zijn de sporen aangegeven die in het vlak zijn gevonden. Er zijn een grote natuurlijke verstoring (spoor 90) en een aantal kuilen gevonden. Verder zijn in het vlak een grote waterput (spoor 102) en een groot aantal paalkuilen gevonden. De waterput geeft aan dat dit een deel van het erf moet zijn geweest. De paalkuilen kunnen niet worden gereconstrueerd tot structuren. Het is duidelijk dat deze hier wel zijn geweest: het is zeer waarschijnlijk dat sporen 27, 37, 39–42 en 48 tot één structuur hebben behoord. Ook de vele paalkuilen in de zuidelijke hoek van het vlak lijken bij elkaar te horen en deel uit te maken van één structuur. Het vlak is echter te klein om tot een reconstructie van de structuren te komen. Ook de kleine kring van paalkuilen (sporen 4–6, 30 en 100) kan niet tot een bouwwerk worden gereconstrueerd. De doorsnede van de deze kring is niet meer dan 2 m.

2.2 Vondsten

Bij het aanleggen van het vlak en het couperen van de sporen is een aantal vondsten verzameld (tabel 1). Hieronder wordt een overzicht gegeven van het aangetroffen vondstmateriaal.

Aardewerk

Het aardewerk (tabel 2) is gedetermineerd door mw. drs. K.L.B. Bosma, aardwerkspecialist van ARC bv. Er zijn enkele kleine fragmenten kogelpotaardewerk aangetroffen. De datering hiervan is niet eenvoudig, aangezien kogelpotaardewerk lange tijd is gebruikt: gedurende de gehele Middeleeuwen en plaatselijk tot in de Nieuwe Tijd. Het grootste deel van het aardewerk bestaat uit roodbakkend aardewerk dat in de late 15e eeuw en de 16e eeuw kan worden gedateerd. Er zijn ook enkele fragmenten aangetroffen uit de 17e en 18e eeuw. Uit de waterput zijn vrijwel uitsluitend fragmenten aardewerk uit de 16e en 17e eeuw afkomstig.

Hout

Uit de waterput (spoor 102, vondstnr. 22) zijn drie houtmonsters van bewerkt hout genomen. Deze monsters zijn gedetermineerd en beschreven door J.M. Bottema-Mac Gillavry van ARC bv.

- Vondstnummer 22/1. Het betreft een gezaagd balkje van eikenhout (*Quercus*) met een vlakke onderkant, loodrecht opstaande zijden en een ronde bo-

Afbeelding 2 Foto van een deel van noordelijke profiel.

venkant. Eén eind is recht, het andere eind is schuin afgezaagd. De afmetingen bedragen: L = 35 cm; B = 9cm; D-min = 4 cm/D-max = 7 cm. Het balkje dateert uit de 17e of 18e eeuw.

- Vondstnummer 22/2. Het betreft een plank van eikenhout (*Quercus*), die schuin kwartiers is bewerkt. Het ene eind is schuin afgebrokkeld, het andere eind is recht afgezaagd en tweezijdig afgeschuind (bekapt). Het oppervlak is gedisseld met dwarse kasporen van 4 tot 5 cm. Op de kopse kant zijn ca. 30 of meer schuine brede jaarringen waar te nemen. De afmetingen bedragen: L = 80 cm; B = 13 cm; D = 2,5 cm. De plank dateert uit de 17e of 18e eeuw.
- Vondstnummer 22/3. het betreft een plank van eikenhout (*Quercus*) die schuin kwartiers is bewerkt. Het ene eind is recht afgezaagd, het andere eind schuin. Op 34 cm vanaf de punt bevindt zich een rond gat van 2,6 cm doorsnede. Tussen 22 en 33 cm vanaf punt bevindt zich een drukspoor van een dwars opgespijkerde plank, net zoals aan de kant, maar dan tussen 6 en 23 cm van het rechte eind. Verder zijn enkele spijkergaten aanwezig met incidenteel sterk verroeste vierkante spijkers, die soms alleen tot halverwege de plank gaan. Op de kopse kant zijn meer dan 47 schuine jaarringen waar te nemen. De afmetingen bedragen: L-min = 90 cm/L-max = 111 cm; B-min = 2,5 cm/B-max = 11 cm; D-min = 2 cm/D-max = 3 cm. De plank dateert uit de 17e of 18e eeuw.

vondstnr	spoor	aardspoor	bouwmat	aw	metaal	slak	varia	totaal
1	13	paalkuil	1	1	–	–	–	2
2	23	paalkuil	1	–	–	–	–	1
3	27	paalkuil	–	1	–	–	–	1
4	62	paalkuil	–	1	–	–	–	1
5	87	kuil	–	3	–	–	–	3
6	81	paalkuil	–	–	–	1	–	1
7	82	paalkuil	1	2	–	–	1	4
8	84	paalkuil	1	–	–	–	–	1
9	93	paalkuil	–	–	1	–	1	2
10	69	paalkuil	2	6	–	–	–	8
11	59	paalkuil	1	–	–	–	–	1
12	57	paalkuil	1	–	–	–	–	1
13	63	kuil	–	3	–	–	–	3
14	83	paalkuil	2	7	–	–	–	9
16	102	waterput	7	2	1	–	–	10
17	85	kuil	3	4	–	–	–	7
18	85	kuil	20	13	–	–	–	33
19	74	paalkuil	1	–	1	–	–	2
20	91	greppel	5	3	–	–	–	8
21	903	profiel	–	1	–	–	–	1
totaal			46	47	3	1	2	99

Tabel 1 Aantal vondsten per categorie in de diverse sporen.

vnr	sp	aard spoor	soort	datering
1	13	paalkuil	roodbakkend aardewerk	NTA
3	27	paalkuil	majolica	NT, 17e eeuw
4	62	paalkuil	kogelpotaardewerk	LME
5	87	kuil	roodbakkend aardewerk, witbakkend aardewerk	LMEB-NT
7	82	paalkuil	kogelpotaardewerk, roodbakkend aardewerk	LME-NTA
10	69	paalkuil	roodbakkend aardewerk, witbakkend aardewerk	LMEB-NT
13	63	kuil	roodbakkend aardewerk	NTA
14	83	paalkuil	roodbakkend aardewerk	NTA
16	102	waterput	roodbakkend	NT
17	85	kuil	Werra, roodbakkend aardewerk	NTA
18	85	kuil	roodbakkend aardewerk	NTA
20	91	greppel	kogelpotaardewerk, roodbakkend aardewerk, steengoed	LMEB-NTA
21	903	profiel	roodbakkend aardewerk	NT

Tabel 2 Het aangetroffen aardewerk per categorie.

3 Conclusies

Het onderzoek is uitgevoerd om inzicht te verkrijgen in de aanwezigheid van oude bewoningsresten binnen huidige dorpskernen van Zuidoost-Groningen. Op basis van de onderzoeksresultaten zijn de onderzoeksvragen uit het Programma van Eisen als volgt te beantwoorden:

- 1 *Wat is de aard, omvang, ouderdom, gaafheid en conserveringsgraad van de archeologische resten die in het onderzoeksgebied aanwezig zijn.*

Het vlak is aangelegd direct onder de depositielagen die gerelateerd kunnen worden aan de bewoningsactiviteiten uit de 18e tot 20e eeuw. Het vlak is aangelegd in het gele dekzand. Hier in zijn resten van een waterput en een groot aantal paalkuilen aangetroffen. Het vondstmateriaal van het vlak en uit de sporen geeft aan dat deze sporen dateren uit de late 15e eeuw en de 16e eeuw. Er zijn resten aangetroffen van in ieder geval twee, en mogelijk drie houten structuren. Het geringe oppervlak van de blootgelegde laag (18×26 m) maakt het echter onmogelijk deze structuren met enige zekerheid te reconstrueren. De aanwezigheid van een waterput uit de zelfde periode geeft echter aan dat hier het erf is gelegen. Afgezien van enkele verstoringen uit latere perioden is het vlak goed bewaard gebleven. Het aardewerk is matig geconserveerd.

- 2 *Wat vertellen deze resten ons over de middeleeuwse nederzetting Vlagtwedde en specifiek over het oude erf Coeninghe.*

De aangetroffen resten en sporen tonen dat hier vermoedelijk het erf is gelegen van een boerderij. Dit zouden de resten kunnen zijn van het Coeninghe erf, dat dateert uit de late 15e eeuw en de 16e eeuw. De resten van de structuren bestaan uit paalkuilen, wat betekent dat dit houtbouw is geweest. Of het woonhuis op het erf Coeninghe van steen of hout is geweest, kan door het geringe oppervlak van het onderzoeksvlak niet worden vastgesteld. Er zijn slechts zeer weinig resten aangetroffen die wijzen op een vroegere bewoning. Wel kan gesteld worden dat zeer waarschijnlijk veel meer sporen kunnen worden aangetroffen op het gebied van het oude erf Coeninghe. De hier aangetroffen sporen geven aan dat het erf redelijk tot zeer goed bewaard is gebleven.

Het algemene uitgangspunt van dit onderzoek is de vraag of er op basis van dit onderzoek inzicht is te verkrijgen in de aanwezigheid van oude bewoningsresten binnen de oude dorpskernen in Zuidoost-Groningen. Binnen de onderzoekslocatie, en waarschijnlijk ook in de (directe) omgeving, bestaat de reële kans resten uit de Late Middeleeuwen en begin Nieuwe Tijd aan te treffen. Gezien het geringe oppervlak van de onderzoekslocatie valt over mogelijke verplaatsingen van de middeleeuwse nederzettingen (zie paragraaf 1.4) zoals op de zandgronden van Drenthe is waargenomen, weinig zinnigs te zeggen.

4 Samenvatting

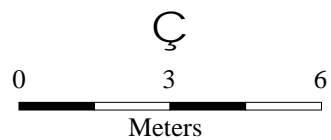
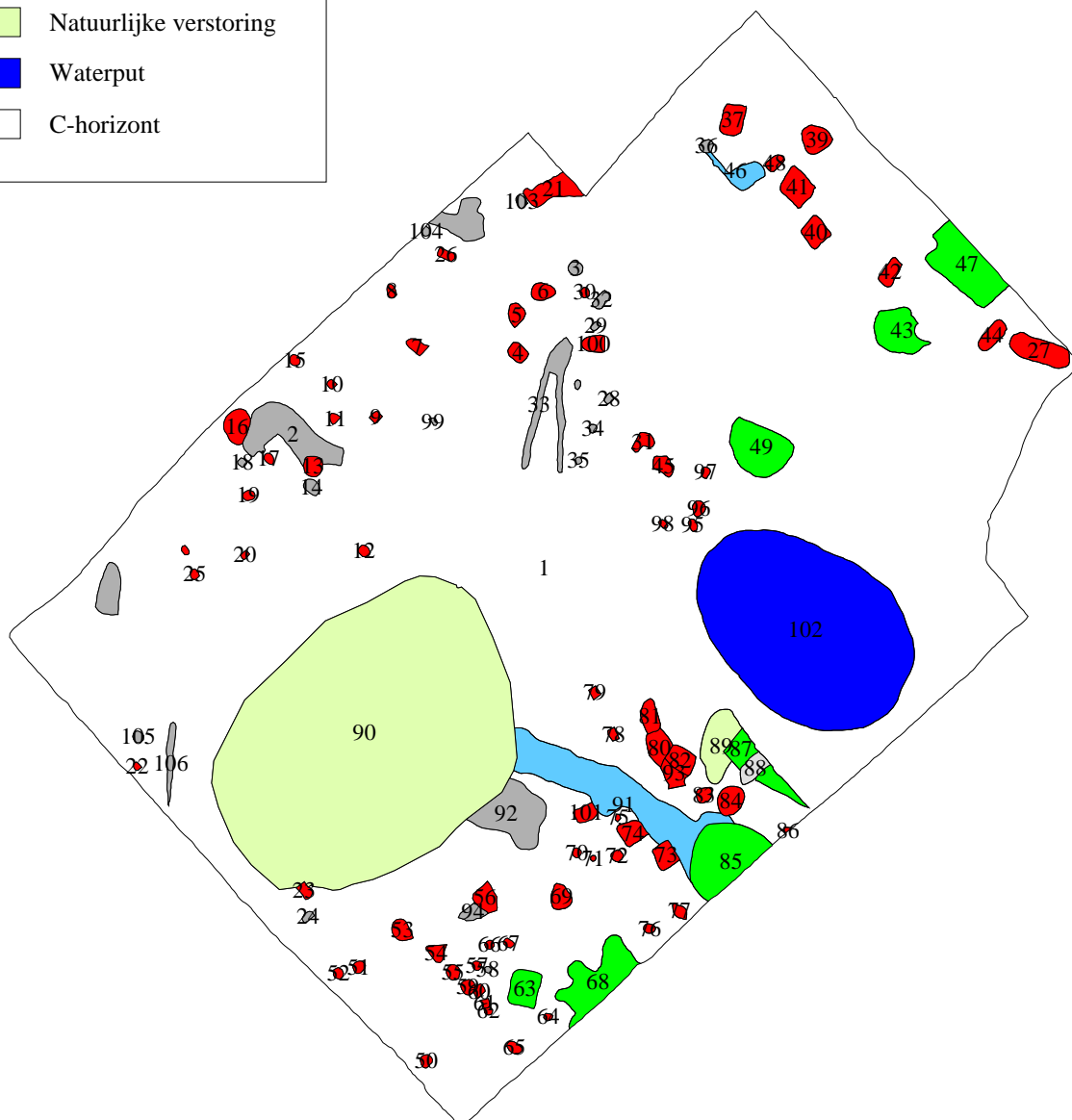
In maart 2009 heeft Archaeological Research & Consultancy in opdracht van Stichting Monumenten Westerwolde het uitgraven van een bouwput, waar een boerderij uit 1901 heeft gestaan, archeologisch begeleid. De onderzoekslocatie was gelegen aan de Schoolstraat 37 te Vlagtwedde. Het vermoeden bestond dat op deze locatie al in ieder geval vanaf de 16e eeuw boerderijen hebben gestaan. Tijdens de begeleiding zijn paalsporen en een waterput aangetroffen, alsmede een hoeveel aardewerk, dat afkomstig is uit sporen. Uit de waterput zijn houtmonsters genomen, die zijn te dateren in de 17e- of 18e eeuw. Het aardewerk is te dateren in de periode Middeleeuwen – Nieuwe Tijd. Het is niet mogelijk om op basis van de paalkuilen en sporen structuren te reconstrueren, maar het is zeer waarschijnlijk dat er resten zijn aangetroffen van een boerenerf, mogelijk van het Coeninghe erf uit de late 15e eeuw en de 16e eeuw.

Afbeelding 3 Luchtfoto van de onderzoekslocatie (rood omlijnd). Bron: GoogleMaps.

Legenda

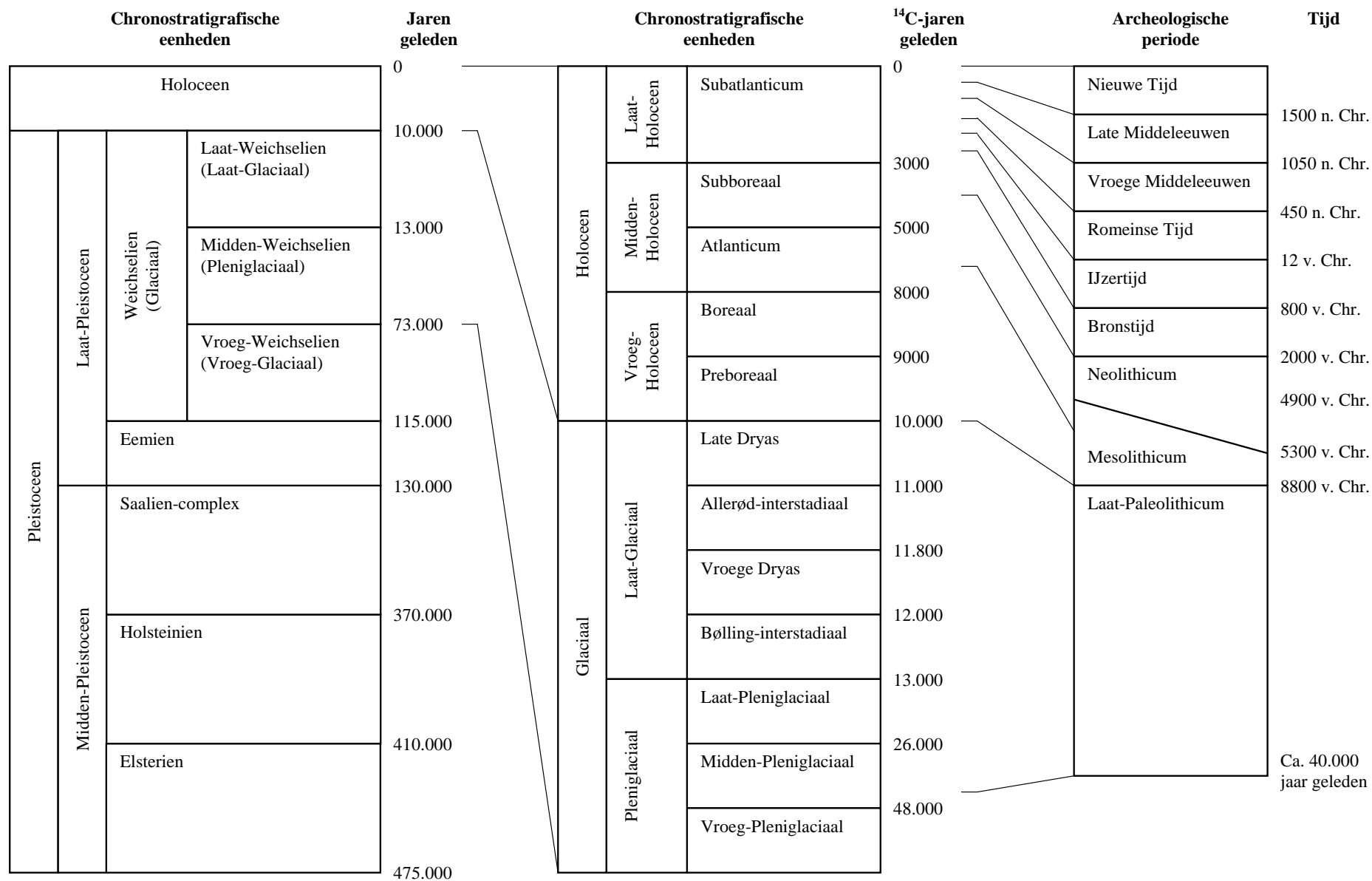
- Vlek
- Paalspoor
- Kuil
- Greppel
- Recente verstering
- Natuurlijke verstering
- Waterput
- C-horizont

Afbeelding 4 De aangetroffen sporen in het vlak.

Literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Mulder, E.J.F. de, M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Utrecht.

Bijlage 1 Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.